

IRODALOM.

AZ ESZTER-MEGILLA TÖRTÉNETI HITELESSÉGE.

(*Das Buch Esther* auf seine Geschichtlichkeit untersucht von *Dr. Sigmund Jampel* nebst einem Anhang: Die topographische Beschreibung des Achašveroš-Palastes im Buche Esther und die Burg Lusa von *Marcel Dieulafoy*. Frankf. a/M. 1907. 2 M. 165 l.)

Nincs a világirodalomnak egyetlen műve sem, mely az évszázadok folyamán oly különböző és ellentétes megítélésben részesült, mint a biblia. Napról-napra gombamódra keletkeznek a »kritikusok« agyában a legtarkább hypotezisok, melyek e könyv keletkezését, szerkesztését megállapítani igyekeznek. De valamennyi bibliai irat közt a legellentétesebb módon ítélték és ítélik meg a keresztény exegeták, Luthertől kezdve mind a mai napig, a kicsiny »Eszter-tekerceset«. Ami e könyvben előttünk lejátsszódik, oly különös, oly regényszerű, hogy szinte nem is csodálkozhatunk azon, hogy azok, kik a bibliai könyveket történeti hitelességükre nézve sokkal elfogultabban ítélik meg, mint akármely egyéb művet, épen e könyvnél minden lehetőséget és lehetetlenséget belemagyaráznak az elbeszélésbe és az egésznek alapjául valami régi mytologiai vagy mondai elbeszélést tesznek meg. — A fentjelzett mű azt a feladatot tűzte maga elé, hogy épen ezen sokszor homlokegyenest ellenkező vélemények czáfolása által, valamint újabb, eddig figyelemre nem méltatott mozzanatok megvilágítása által könyvünk történeti hitelességét bebizonyítsa.

A mű első része az Eszter könyvre a hagyományos irodalomban található adatokat helyezi a helyes világításba. A kritikusok a talmudi bölcsek sokszor ellentétes álláspontjából e könyvvel szemben azt akarják bizonyítani, hogy már e korban is kétségbe vonták könyvünk történeti hitelességét. Evvel szem-

ben elég szerzőnek arra rámutatni, mily pontossággal állapították meg épen e férfiak a purim-ünnep, főkép a megillára vonatkozó aprólékos szabályokat. Ép ily helytelenül ítélték meg a kritikusok Josephus (contra Apion. 1, 8) valamint a syr Melitonál található adatokat (7—14 l.). Ha a talmudi irodalomban található feljegyzéseket alapos vizsgálat alá vesszük, úgy arra az eredményre kell jönni, hogy — habár egyes hangok a könyv kanonikus volta ellen szóltak is — általánosan elismerték és a benne elbeszélteket felsőbb inspirációval előadottaknak tekintették. Leghevesebb ellenmondást keltett Mordechaj viselkedése Hamannal szemben (l. pl. jer. Meg. I. 5.) és ez okból többen ez ünnep vallási jellege ellen nyilatkoztak és igyekeztek neki mindjárt Palesztinába való átplántálása alkalmával világi jelleget kölcsönözni; az Eszter könyv pedig ily körben keletkezett, hol az elbeszélés ily módon való előadása által ez elégtelenségnek kifejezést adni akartak. Ez a rövid tartalma az igen érdekes, alapos kutatásnak, amely az összes talmudi és midrási anyagot felöleli és arra az eredményre jut, hogy ez irodalomban, mely az ünnep keletkezése idejéhez a legközelebb áll, annak hitelessége ellen egyáltalán semmi adat sem található (15—47. l.).

A purim-ünnep keletkezésére vonatkozólag számtalan hypotezist állítottak fel a bibliakritikusok; valamennyinek alapja azonban az, hogy az elbeszélés történeti hitelességét kétségbe vonván, avval a körülménnyel kellett számolniok, hogy 200 évvel időszám. előtt az ünnep a zsidóknál általánosan el volt terjedve. Minthogy az ünnep történeti voltát elismerni nem akarták, nem maradt más hátra, mint hogy a purim-ünnepben valamely régi, idegen eredetű mytologiai ünnep maradékát lássák és feltegyék, hogy az Eszter-megilla csak később szerkesztetett, még pedig oly célzattal, hogy ez ünnepnek zsidó jelleget kölcsönözzön. Lehetetlen ismertetésünk szűk keretében a könyv e részére, mely e hypotezisekkel foglalkozik, bővebben kiterjeszkedni; elegendő lesz megjegyeznünk, hogy szerző a régibb, valamint az újabb és legújabb hypoteziseket a legkülönbözőbb irodalmi ágakban való roppant jártasságával izzéporrá törte. Ha szerző szellemes, de nem kevésbé alapos kritikai módszeréről helyes képet akarnánk nyújtani, úgy nem maradna egyéb hátra, mint hogy könyvünk e részét kiirjuk.

Szinte elámul az olvasó, mi mindent magyaráztak bele e kicsinyke könyv elbeszélésébe, főleg mióta a bibliamagyarázók az assyrológiát karolták fel. A könyv hősei e hypotezisek szerint egytől-egyig assyr-babyloni félistenek, hősök, mytologiai alakok. Könyvünk e fejezetéből (45—89.) meggyőződhetünk arról, mily vakmerően és alaptalanul építenek a modern bibliakritikusok többé-kevésbbé szellemes föltevésekre magas légvárakat, melyek azonban csakhamar összeomlanak.

Miután szerzőnk a könyv körül keletkezett — mondhatnánk: mytologiai léghört szétoszlatta, sorra veszi a bibliamagyarázók és történészek ellenvetéseit, melyek a könyv hitelessége ellen szólnak. A mű legérdekesebb és legtanulságosabb része ezen fejezet, hol szerző nagy jártasságával a legkülönbözőbb nyelvű forrásmunkákban az Eszter-könyvet a helyes történeti világításba helyezi. E kutatásokban, mint az előbbieken is, szerző azon módszert követi, hogy előbb az ellentétes véleményt szólaltatja meg, hogy aztán saját véleményét és kutatásait ahhoz kapcsolja. Számszerint 26 ily ellenvetést emel ki szerző. E helyen csak egyes fontos pontokat emelünk ki.

Az Eszter-könyv hitelessége ellen felhozzák, hogy a görög és perzsa történeti könyvek mit sem tudnak ez eseményekről. Szerző bebizonyítja, hogy e történeti munkák épen e korból oly hiányosak, hogy sokkal fontosabb eseményekről sem értesülünk belőlük. Különben ez eseménynek nem is volt különös fontossága az egész országra nézve, hogy a történetírók értesítsenek felőle. Amit könyvünk a perzsa birodalomról, annak belső berendezéséről, a királyi udvarról, valamint Ahasveroš király eljárásáról és kormányzásáról elmond, mind ezen adatokat a fennmaradt történeti emlékek igazolják. Maga a név אֶשְׁתֵּר feltalálható assyr ékiratokon, valamint egyéb e korból származó okiratokon (így pl. a legujabban felfedezett aram. papyrusokon Syeneből: אֶשְׁתֵּר). A פֹּרִים szó — mely fölött oly sokat gúnyolódtak a philologusok — most az ékiratok alapján ugyanazt a jelentést nyeri, melyet könyvünk neki ad. Epúgy föltalálható הַמֶּן neve különböző összetételekben az ó-perzsa nyelvben.

Nemcsak a történeti kutatás, hanem a bibliamagyarázat is hasznát látja szerzőnk kutatásainak. Több eddig homályos,

vagy helytelenül magyarázott helyet világít meg könyvünk. Így pl. Eszter 1, 3—5, hol látszólag két különböző lakomáról van szó, alapos bizonyítékok alapján szerző e helyet úgy értelmezi, hogy a 180 napos összejövetel főképp a nagy perzsa-görög hadjárat terveinek megbeszélésének volt szentelve, amelyen csak a birodalom fejei vettek részt. Igen helyesen bizonyítja, szerző, hogy 2, 5. אֲשֶׁר הַגִּלְגָּלִים nem Mordechajra, hanem Kisre vonatkozik és hogy ezen konstrukció épen nem erőltetett. A dolgozat több helyén található még több ilyenemű megjegyzés; főképp oly helyek, melyek helyes magyarázatukat a korviszonyokban lelik, amint hogy az Eszter-könyv minden sora elárulja, hogy a könyv szerzője a perzsa királyi udvar külsejébelsejét alaposan ismerte. Ez utóbbi tétel bebizonyítására közli szerző *Marcel Dieulafoy* francia akadémikus nagy műve »L'Acropole de Suse« egy fejezetének fordítását, mely az Ahašveroš-palota topografiai leírását tartalmazza. (141—165. o.). A kiváló tudós, ki saját tapasztalata és szemlélése alapján ír, a leghatározottabban állítja, hogy az Ahašveroš-palotának az Eszter-könyvben található leírását az ásatások fényesen igazolják.

Általános a panasz, hogy zsidó tudósok a bibliával keveset foglalkoznak, hogy a bibliamagyarázatot teljesen átengedik a protestáns német theologusoknak, kik aztán a maguk rendjémódja szerint járnak el e könyv magyarázatánál. Nagy örömmünkre szolgálhat a körülmény, hogy néhány év óta e tekintetben némi változás állott be.

A Graf-Wellhausen-féle hypotezisek alapos czáfolatát adta csak röviddel ezelőtt dr. D. Hoffmann kiváló munkájában: »Die wichtigsten Instanzen gegen die Graf-Wellhausen'sche Hypothese«, hol a bibliakritikusok oly fennszóval hirdetett csalhatatlan állításait ad absurdum vezeti. Ugyancsak tőle jelent meg a múlt évben Leviticus-kommentár 2 nagy kötetben. Mily sajnós azonban, hogy a protestáns tudósok ez oly kiváló műveket egyszerűen agyonhallgatják — de még sajnósabb, hogy a zsidó tudományos folyóiratok egyáltalán nem foglalkoznak velük. A M. Zs. Sz. és még egy német népszerű tudományos lap — Jüd. Presse melléklete: Isr. Monatsschrift — kivételével, egyetlen zsidó tudományos lap sem emlékezett meg róluk. Ha azt akarjuk, hogy zsidó tudósok a bibliamagyarázatot

terén eredményt érjenek el, úgy kötelességünk őket munkájukban tőlünk telhetőleg támogatni.

Jampel dr. munkája minden tekintetben méltán sorakozik a fent említett Hoffmann-féle művekhez, valamint Jampel röviddel ezelőtt megjelent »Die Wiederherstellung Israels unter den Achämeniden« című munkájához, és megérdemli, hogy minden zsidó, aki a biblia iránt érdeklődik és a modern bibliaexegesis romboló munkáját látja, vele foglalkozzék.¹⁾

Berlin.

DR. KLEIN SÁMUEL.

IRODALMI SZEMLE.

Müller D. H., bécsi egyetemi tanár és világhírű orientalista, mióta egyúttal a bécsi rabbiszemináriumon a szentírásmagyarázat tanára is, a bibliáról jelentős munkálatokat tett közzé, melyek közt az első helyet két kötetes műve: »Die Propheten in ihrer ursprünglichen Form« (*Bécs*, 1895) foglalja el. Ebben a műben, melyet Schwarz Gábor folyóiratunkban (XIII. 239—248) részletesen ismertetett, Müller új versszak-elméletet állított fel és azt azóta a szentírás több könyvére illetőleg több helyére kisebb-nagyobb sikerrel alkalmazta. Legújabb dolgozata, amely a bécsi rabbiképző idei Értesítőjében látott napvilágot, szintén ebben a körben mozog és ez a címe: »*Komposition und Strophenbau. Alte und neue Beiträge.*« (*Wien*, 1907). 19 fejezetből és 3 héber nyelvű függelékből áll, melyek nemcsak a prófétákra (Ámosz 1—2; Hózséa 8—14; Ezekiel 25; Ézsaiás 47; Maleákhé 2—3), hanem a hagiográfiákra is (Példabeszédek 1. 5. 8., Jób 4. 6.) vonatkoznak. Ezen kívül szövegkritikai és egyéb észrevételek foglalhatók az iratban, melyek között a legterjedelmesebb:

¹⁾Dr. Jampel műve nagyrészt a M. G. W. J. 1905—6. évfolyamaiban jelent meg. A különlenyomat több tekintetben kibővítettett; a függelék, mely az Ahašveroš-palota leírását tartalmazza, csak a különlenyomatban olvasható. A különlenyomatban néhány, a dolgozat külsejére vonatkozó hiba található, melyek közül csak azt akarjuk feljegyezni, hogy a 112. oldal után következő lap fordítva nyomtatott, azaz 113 h. 114 és 114 h. 113 olvasandó. — 3 l. מִפְּנֵי שְׂדֵרֵי נְטִיב לְצַד מִיָּמִין helyett olv. מִפְּנֵי שְׂדֵרֵי סוּתְרֵין זֶה אֵת זֶה. Ahogy szerző idézi Vajikr. r. 28 és Koh. r. 1. fordul elő.